

Het ontstaan en de ontwikkeling van de Volksunie in Limburg (1954-1971)

(Tweede deel^o)

FRANK ILSBROUX

De doorbraak van het programma naar aanleiding van de kwestie 'Zwartberg'

Op 8 en 9 april 1967 hield de VU haar tiende nationaal congres te Brussel. Dit belangrijke congres luidde een nieuwe fase in de uitbouw van het programma in. De visie op de federale staatsvorming werd er duidelijk geformuleerd. Voor het eerst werd de bevoegdheidsverdeling afgelijnd.³⁴ De VU stapte af van haar imago van oppositiepartij en beoogde zich voor te stellen als een volwaardig, maatschappelijk alternatief voor de traditionele partijen.

In de jaren 1965-1968 stond de communautaire tegenstelling hoog op de politieke agenda. Hier zorgden de kwestie 'Leuven Vlaams' en de Voergemeenten voor. In 1966 brak een golf van studentenprotest los tegen het mandement van de Belgische bisschoppen waarin het unitaire karakter van de KULeuven beklemtoond werd.³⁵ Deze protestgolf bleef aanslepen tot 1968, het jaar waarin de regering viel over deze kwestie. De VU mobiliseerde haar leden voor de studentenbetogingen. 'Leuven Vlaams' zorgde ook in Limburg voor beroering. De VU-Limburg bleef niet vanop de zijlijn toekijken maar nam actief deel aan het protest door de organisatie van volksvergaderingen, deelname aan betogingen, plaktochten, moties enz.

Vanaf eind 1965 werd de Voerstreek weer een communautaire frontlijn. De Luiksgezinde gemeentebesturen voerden een politiek van verfransing, voornamelijk via het onderwijs. Door allerlei acties probeerde het nationale VU-bestuur de Limburgsgezinde Voerenaars te steunen en het 'plichtsverzuim van de regering' aan de kaak te stellen. De VU-Limburg was niet zo gelukkig met deze, soms spectaculaire, acties. Ze pleitte meer voor een voorzichtige aanpak. Zo wilde men subsidies verlenen aan Vlaamse verenigingen, het Vlaams onderwijs bevorderen en het toerisme promoten om zo de Voerstreek geleidelijk aan in Limburg te integreren.

(^o) Het eerste deel van deze bijdrage verscheen in WT, LV/1/1996.

34. P. MENU, *Congresresoluties [...]*, pp. 73-83.

35. W. JONCKHEERE en H. TODTS, *Leuven Vlaams. De splitsingsgeschiedenis van de KUL*, Leuven, 1979.

Deze optie kwam duidelijk tot uiting in het werk van de VU-fractie in de provincieraad.³⁶

Sinds de congressen van 1962 en 1963 wilde de VU zich een sociaal profiel aanmeten. De Zwartbergcrisis was een gedroomde kans om dit sociale imago waar te maken.³⁷

Op 22 december 1965 deelde de regering mee dat zes steenkool mijnen, waaronder die van Zwartberg (Genk), zouden gesloten worden. Deze mededeling bracht grote sociale onrust teweeg. De VU had al gedurende enkele jaren gewaarschuwd voor de sociale gevolgen van mijnsluitingen zonder voorafgaande reconversie. De sluitingen hadden immers grote gevolgen voor de sociale structuur van de provincie. Begin 1966 werkte 38% van de Limburgse mannelijke bevolking in de mijnen. Naast de koolputten waren er slechts zes bedrijven met meer dan vijfhonderd werknemers. Bovendien kwamen er jaarlijks ongeveer drieduizend jonge arbeidskrachten bij. De pil was nog zwaarder te slikken omdat de sluiting van Zwartberg aangevoeld werd als een compensatie voor de sluiting van vijf Waalse mijnen. De reactie bleef niet uit. De vakbonden organiseerden betogingen en er werd een Aktiecomité der Mijnstreek gevormd. Tegelijkertijd werd een koepelorganisatie opgericht van verschillende Genkse verenigingen waarin de VU goed vertegenwoordigd was. Het partijbestuur schaarde zich achter de eisen van de mijnwerkers. De VU-Limburg voerde een voorlichtingscampagne met affiches en pamfletten.

Op 27 januari 1966 werden de eerste ontslagbrieven uitgereikt, waarna een spontane staking uitbrak. De mijnstreek raakte in rep en roer en de rijkswacht zond haar zwaar materiaal naar Genk.

Drie dagen later kwam de hele kwestie in een stroomversnelling terecht doordat enkele honderden, voornamelijk Antwerpse VU-militanten hun steun kwamen betuigen aan de betogende mijnwerkers. Toen bekend werd dat de vakbonden, na onderhandelingen met de regering, hun verzet hadden gestaakt, werden de mijnwerkers woest en braken er rellen uit. Als één van de weinige politieke organisaties bleef de VU de mijnwerkers verdedigen.³⁸

Op 31 januari bereikte de beroering haar dramatische climax toen tijdens een betoging twee mijnwerkers werden doodgeschoten door de ordetroepen. In een

36. P. MARTENS, De Voerstreek sinds de taalwetten van 1962-1963, in: *Ons Erfdeel*, jg.17, 1970, nr. 3, pp. 159-162 en J. CUPPENS, *De Voer [...]*, pp. 68-75.

37. J. GIJBELS, *De Volksunie in Limburg. Haar sociaal-economische profilering inzake de mijnproblematiek*, KULeuven, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1988; T. LUYKX, en M. PLATEL, *Politieke geschiedenis [...]* en T. VAN OVERSTRAETEN, *Dossier Limburg: de grote staking*, Herent, 1970.

38. W. DEWACHTER, *Volksunie*, in: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 2, Tielt-Amsterdam, 1975, p. 1954.

poging een einde te maken aan de zeer gespannen toestand werden vijf vooraanstaanden uit de mijnstreek, waaronder Olaerts en Vandekerckhove, door de koning ontvangen.

Binnen de VU kwam het tot een conflict. De Genkse VU was woedend op de Antwerpse VU omdat ze vreesde dat de incidenten negatieve politieke gevolgen zouden hebben voor de partij.³⁹ Want de regering en de traditionele partijen beschuldigden de VU ervan de mijnwerkers opgehitst te hebben en zo de oorzaak van het drama te zijn.

Op 1 februari wist Van der Elst in de Kamer echter de beschuldigingen op een degelijke manier te weerleggen. Achteraf beschouwde hij zijn toespraak als “*één der hoogtepunten in mijn parlementaire loopbaan.*”⁴⁰ De VU organiseerde een dag later een persconferentie te Brussel waarop ze, op basis van bewijsmateriaal, de regering verantwoordelijk stelde voor de gebeurtenissen, rechtstreeks door het optreden van de rijkswacht en onrechtstreeks door haar economische politiek. Vervolgens betuigde ze haar sympathie met de mijnwerkers en de Limburgse bevolking en sloot ze zich aan bij een solidariteitsactie voor de getroffen. Tenslotte bleef de partij vasthouden aan haar standpunt omtrent de mijnsluiting.⁴¹ Het tij was gekeerd en de VU kon haar rol van aanklager weer opnemen. Meer zelfs, de beschuldigingen hadden een omgekeerd effect. De regering had bij de publieke opinie in Limburg een slechte indruk gemaakt en de VU kon rekenen op heel wat sympathie.⁴²

De regering legde een verklaring af dat de mijn slechts gesloten zou worden nadat de tewerkstelling van de afgedankte arbeiders verzekerd zou zijn. De stakers hervatten op 8 februari het werk. Twee dagen later viel de verzwakte regering Harmel-Spinoy over de ziekteverzekering.

De VU probeerde de sympathie die ze bij een deel van de bevolking had – zeker in de mijnstreek – te bestendigen door allerlei acties, publikaties (*Witboek over Zwartberg*), volksvergaderingen, betogingen enz.

Na ‘Zwartberg’ ging de VU-Limburg op haar sociaal elan verder. Zo klaagde ze de sluiting van de zinkfabriek van Rotem aan en probeerde ze de sluiting van de mijn van Eisden te verhinderen.⁴³

39. De Genkse VU had vooraf reeds bezwaren geopperd tegen de komst van de Antwerpse VU, waaronder zich een aantal VMO-leden bevonden. Als teken van protest nam Vandekerckhove (een tijdje) ontslag uit de partij. E. RASKIN, *Van binnenuit [...]*, p. 30.

40. F. VAN DER ELST, *20 jaar [...]*, p. 76.

41. PAD, Archief VU Tongeren-Maaseik, “Persconferentie VU te Brussel op 2 februari 1966.”

42. E. RASKIN, *Van binnenuit [...]*, pp. 30-31.

43. J. GIJBELS, *De Volksunie [...]*, pp. 102-109.

Een ander thema waarvoor de partij zich inzette was de oprichting van een Limburgse universiteit. De sociale rechtvaardigheid en de democratisering van het onderwijs vereisten volgens haar dat ook de oostprovincie onderwijs moest kunnen verstrekken op het hoogste niveau. Limburg had op dat moment het laagste aantal universitaires. Vermits het bevolkingsaantal wat laag was voor een universiteit, pleitte de VU voor een inter-Limburgse universiteit, waardoor bovendien de culturele integratie tussen Vlaanderen en Nederland zou worden bevorderd.⁴⁴

Zoals 10 maart 1966 een mijlpaal in de organisatorische ontwikkeling was, zo werd 12 maart 1967 een mijlpaal in de programmatische geschiedenis van de VU te Limburg.

Op die dag werd in Eisden een provinciale kaderdag gehouden. Het hoofdthema was federalisme. Raskin lichtte het kader in over het federalisme als middel om België te hervormen, terwijl Olaerts sprak over het (integrale) federalisme als levensbeschouwelijke invulling van de samenleving.⁴⁵ Naar aanleiding van deze kaderdag stelde de partij voor de eerste maal een eigen Limburgs programma voor. Eerst werd de overtuiging uitgesproken dat de Limburgse problemen een onderdeel vormden van de Vlaams-Waalse tegenstellingen en dat er een globale oplossing was: het federalisme. Het eigenlijke programma bestond uit acht punten: eerst drie sociaal-economische thema's (bevorderen van de werkgelegenheid, behoud van de steenkoolindustrie en solidariteit met de slachtoffers van Zwartberg), dan een cultureel thema (hoger onderwijs in Limburg), vervolgens twee ecologische onderwerpen (beheersing en bescherming van de waterlopen en maatregelen voor een mooier Limburg) en tenslotte twee communautaire thema's (Limburg, los van Luik en de integratie van de Voerstreek in Limburg).⁴⁶ Dit programma werd de basis voor de ideologische uitbouw van de VU-Limburg. In de brochure *Limburg, let op uw zaak* diepte Raskin een aantal thema's verder uit. De bedoeling van deze, en andere brochures was aan te tonen dat de VU niet alleen een actiepartij was maar intellectueel ook wat in petto had.

44. J. CUPPENS, Pleidooi voor een inter-Limburgse universiteit, in: *Wij*, 22 oktober 1966 en E. RASKIN, Limburg en universiteit, in: *Wij*, 11 maart 1967.

45. *Het Federalisme*, s.l., Volksunie Limburg, 1967. Kaderdag VU-Limburg, 1967.

46. Papieren Jaak Cuppens (PJC), "Programma van 12 maart 1967".

De parlementsverkiezingen van 1968

Door de val van de regering Van den Boeynants-De Clercq over 'Leuven Vlaams' werden de verkiezingen vervroegd gehouden op 31 maart 1968 en stonden ze volledig in het teken van de communautaire conflicten.

Het verkiezingsprogramma van de VU bestond uit twee delen. In een eerste deel stelde ze zich voor als een Vlaams-nationale, federale, democratische, open en sociaal vooruitstrevende partij. In het tweede deel kwamen de concrete programma-punten aan bod. Deze werden geconcentreerd rond drie thema's: de federale aanpassing van de instellingen, gelijke kansen voor alle maatschappelijke groepen en de bevordering van de Vlaamse welvaart door een regionale economische politiek.⁴⁷

In Limburg werd het achtpuntenprogramma van 12 maart 1967 het provinciale verkiezingsprogramma. 'Zwartberg' werd hierbij als electorale troefkaart uitgespeeld.

De lijstsamenstelling voor de Kamer verliep in Tongeren-Maaseik niet vlot. Het werd een strijd tussen de 'oudgediende' en populaire Duchateau en de 'nieuwkomer' Raskin. Deze laatste beschikte over heel wat intellectuele capaciteiten en had zich verdienstelijk gemaakt bij de uitbouw van de partij. Raskin won het pleit en Duchateau moest vrede nemen met de tweede plaats. De lijsttrekker voor de Senaat bleef Jeurissen en voor de Kamer in Hasselt werd het Olaerts. Opvallend was het aantal nieuwe gezichten en de afwezigheid van Degraeve op de lijsten.

De VU werd de grootste winnaar van de verkiezingen en werd de derde sterkste partij van Vlaanderen. Ze behaalde 9,79% van de stemmen voor de Kamer. Het aantal kamerzetels steeg met acht eenheden tot 20. Voor de Senaat behaalde de VU 10% van de stemmen en 14 zetels (+10), waarvan negen rechtstreeks, twee nationale en drie provinciaal gecoöpteerde.

Ook in Limburg werd de VU de grootste winnaar en verschenen er voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog opnieuw Limburgse Vlaams-nationalisten in het parlement.

In het arrondissement Hasselt behaalde de partij 17,28% (+8,47%) voor de Kamer en werd Olaerts⁴⁸ verkozen. Deze hoge score was te danken aan de mijnkantons Genk (27,19%) en in mindere mate Beringen en Herk-de-Stad, waar het

47. A. VIAENE, *De programmatistische identiteit [...]*, pp. 113-115.

48. Jozef Olaerts (°18.01.1914 te Genk – †09.04.1990 te Genk). Hij behaalde het diploma van licentiaat in de economische wetenschappen aan de KUL. Voor de oorlog gaf hij les aan de handelsschool te Genk. Tijdens de repressie werd hij, als VNV-oorlogsburgemeester van Genk, tot vijf jaar gevangenis veroordeeld. Na zijn vrijlating begon hij een handel in kachels. Olaerts was een deskundige op het terrein van financiën en expert inzake economische en sociale aspecten van de steenkoolwinning.

stemmenaantal verdubbeld werd. In Tongeren-Maaseik werd Raskin⁴⁹ met 14,19% (+5,38%) in de Kamer verkozen en voor de Senaat Jeurissen⁵⁰ met 15,8% (+7,53%).

In de provincieraad steeg het aantal verkozenen van drie naar elf. Martens kreeg voortaan het gezelschap van Vandekerckhove (fractie leider), Cor Bouchet (fractie-secretaris), Henri De Coster, Gaston Govaerts, Irma Zegers-De Cap, Duchateau (na tien jaar terug), Adam Deckers, Jaak Olyslagers, Frans Van Hollebeke en Jan Plas.

Uit sociologisch onderzoek naar het kiesgedrag bleek dat zeer veel jongeren, aangetrokken door 'Leuven Vlaams' en 'Zwartberg' voor de VU hadden gestemd. Hoofdreden waarom mensen voor deze partij stemden was de communautaire problematiek. De nieuwe VU-stemmen kwamen in hoofdzaak van de vroegere CVP.⁵¹ De nieuwe Volksunie plukte de vruchten van haar oppositierol en van de uitbouw van haar vaste structuren.

Tussen 1965 en 1968 was de Volksunie-Limburg erin geslaagd zich organisatorisch en programmatisch te ontwikkelen tot een volwaardige partij.

Het brede partijprogramma in de praktijk: geloofwaardigheidstest voor de VU (1968-1971)

Als derde grootste partij van Vlaanderen kon de VU zich in het parlement volwaardig doen gelden als oppositiepartij. De Limburgse parlementsleden Raskin, Olaerts en Jeurissen⁵² lieten zich hierbij niet onbetuigd.

49. Evrard Raskin (°14.06.1935 te Hasselt). Raskin werd doctor in de rechten en licentiaat in de geschiedenis aan de RUG. Hij gaf les in het vrij onderwijs, trad relatief laat toe tot de VU maar maakte er een blitzcarrière.

50. Alfons Jeurissen (°16.11.1900 te Zonhoven – †11.12.1969 te Zonhoven). Jeurissen was een 'doe-het-zelver'. Op zijn twaalfde verliet hij de school om te gaan werken. Hij bouwde zich een carrière op van sigarenmaker tot bedrijfsleider. Tijdens WO II was hij actief in het verzet. Na de oorlog was hij even lid van de CVP, maar gedreven door zijn vlaamsgezindheid kwam hij bij de VU terecht. Vanaf 1947 zetelde hij onafgebroken in de Zonhovense gemeenteraad en in 1964 werd hij er eerste schepen.

51. L. DELRUELLE e.a., *Le comportement politique des électeurs belges. Enquête de sociologie électorale. La rupture de 1965. Ses prolongements en 1968*, Brussel, 1970 en W. DEWACHTER, *Volksunie [...]*, p. 1954.

52. Jeurissen overleed in december 1969 en werd in de Senaat opgevolgd door Joris Hardy (°05.12.1913 te Kleine-Spouwen). Hij was voor de oorlog actief in de sociaal-economische nevenorganisaties van het VNV en redacteur van de *Bilsenaar*. Als oorlogsburgemeester van 's Heren-

Het partijprogramma werd, inspelend op het tijdsklimaat van opstandigheid tegen het 'establishment' op de congressen van 1969 en 1971 uitgediept in centrum-linkse richting.⁵³ De regering Eyskens-Merlot/Cools werd in overwegende mate geconditioneerd door communautaire conflicten die toegespitst werden op het statuut van Voeren en de grondwetsherziening.

Een eerste, voor de VU-Limburg niet onbelangrijk, knelpunt bevatte het punt 59 van de regeringsverklaring. Dit punt stelde dat de Voergemeenten gegroepeerd zouden worden in een autonoom kanton dat direct afhankelijk was van de minister van Binnenlandse Zaken. Bovendien kon op aanvraag van de inwoners het taalregime van de school en de administratie herzien worden.⁵⁴ Voor de VU was dit onaanvaardbaar. Het maakte Voeren immers los van Limburg. De partij ging dan ook tot de actie over. Op de persconferentie van 15 juni 1968 te Hasselt maakte ze haar standpunt bekend. De Voerstreek diende bij Limburg te blijven en de faciliteiten moesten afgeschaft worden. Verder moest de Platdietse streek opgenomen worden in een volwaardig arrondissement Oost-België.⁵⁵ Op het terrein werden wandelingen en plaktochten georganiseerd tot in Eupen toe.⁵⁶ In de Limburgse provincieraad werd een verzoek ingediend en in de Kamer interpeleerde Raskin over de Voerstreek en diende hierover een aantal wetsvoorstellen in. Wanneer in 1971 de Voergemeenten opnieuw in de actualiteit kwamen, werd een nieuwe 'Red-de-Voer'-campagne opgestart.

Dit was de manier waarop de VU-Limburg voortaan te werk ging. Eerst maakte ze haar standpunt over een bepaald thema bekend via een persconferentie of een motie. Vervolgens koppelde ze actie op het terrein aan politieke initiatieven in de provincieraad en in het parlement.

Omdat de regering niet over een 2/3 meerderheid beschikte om de grondwetsherziening door te voeren, nodigde ze alle partijen, ook de VU, uit om hieraan samen te werken in de 'Werkgroep der 28'. Het was de eerste maal dat de VU mocht deelnemen aan belangrijke onderhandelingen over de toekomst van het land.⁵⁷ Maar omdat ze het niet eens was met de voorstellen van de traditionele partijen

eldden kreeg hij te maken met de repressie. Na de oorlog werd Hardy sociaal en fiscaal raadgever. In 1964 werd hij gemeenteraadslid te Hoeselt. Een jaar later werd Hardy aangesteld als verantwoordelijke voor het dienstbetoon in het AB van Tongeren-Maaseik.

53. W. DEWACHTER, *Volksunie [...]*, pp. 1953-1954.

54. T. LUYKX en M. PLATEL, *Politieke Geschiedenis [...]*, pp. 588-589.

55. Papieren Jaak Cuppens (PJC), "Het standpunt van de VU ten overstaan van de Voerstreek en het Platdietse gebied."

56. T. VAN OVERSTRAETEN, *Op de barrikaden [...]*, p. 171.

57. T. LUYKX en M. PLATEL, *Politieke Geschiedenis [...]*, pp. 589-592 en T. VAN OVERSTRAETEN, *Op de barrikaden [...]*, pp. 179-190.

verliet ze vroegtijdig de werkgroep om een harde oppositie te kunnen voeren. De kritiek op de voorstellen tot grondwetsherziening was dat de culturele autonomie te beperkt was. Het grote obstakel was echter het inbouwen van de grendel en alarmbelprocedure.⁵⁸ De partij probeerde, zoals in 1961, een breed Vlaams front tegen deze 'grendelgrondwet' tot stand te brengen. Het front kwam er niet en de VU moest haar campagne alleen voeren.

In december 1970 was de eerste ronde in de staatshervorming voltooid. Het land werd ingedeeld in vier taalgebieden, drie gemeenschappen met culturele autonomie en drie gewesten. De VU beschouwde deze stappen naar een federale staat als een mislukking.

In de periode 1968-1971 kreeg de VU-Limburg meermaals de kans om haar sociale bekommernis te tonen en haar programma voor te leggen aan de publieke opinie. Ze maakte zich verdienstelijk door in de zomer van 1968 het Actiecomité Maasland herop te starten toen bekend werd dat een aantal mijnwerkers van Eisden overgeplaatst zouden worden. Zolang er geen voldoende nieuwe bedrijven in het Maasland gevestigd werden, bleef de VU zich verzetten tegen de sluiting van de mijn van Eisden.

Rond diezelfde tijd werd dit probleem overschaduwd door de dreigende overheveling van de Genkse staalgieterij Allegheny-Longdoz naar Wallonië. Dit bedrijf was een belangrijke pion in de reconversiepolitiek van Limburg. Samen met andere partijen richtte de VU het Actiecomité Allegheny-Longdoz op en nam ze deel aan de protestmanifestaties. In het parlement verdedigde Olaerts het behoud van het bedrijf te Genk.

Tijdens de vijf weken durende staking in de Ford-fabriek te Genk schaarde de VU zich achter de looneisen van de arbeiders.

In 1969 deed zich een nieuw probleem voor, ditmaal in het tot dan toe rustige Haspengouw waar, samengaand met het beleid van de Europese Economische Gemeenschap (EEG), een crisis de fruitteeltsector bedreigde. De markt werd overspoeld door goedkoop Zuid-Europees fruit waardoor de Belgische fruittelers in financiële moeilijkheden geraakten. Raskin interpelleerde meermaals de minister van Landbouw over de te nemen maatregelen ter bestrijding van de crisis. Binnen de VU-Limburg werd een Actiegroep Fruitteelt opgericht die de acties ter plaatse coördineerde.

Maar het meest diepgaande sociale conflict was de 'Grote Staking' van januari-februari 1970 in de steenkoolmijnen.⁵⁹ De aanleiding hiertoe waren de looneisen

58. F. VAN DER ELST, *Geen grendel*, Brussel, s.d.

59. Zie hiervoor: J. GIJBELS, *De Volksunie* [...]; T. LUYKX en M. PLATEL, *Politieke geschiedenis* [...], blz. 577; E. RASKIN, *Van binnenuit* [...], pp. 56-59 en T. VAN OVERSTRAETEN, *Dossier Limburg*.

van de mijnwerkers en de malaise die onder hen heerste rondom de dreigende sluiting van de mijnen. Het was een wilde staking onder de vleugels van het Permanent Stakerscomité (verder afgekort tot PK) onder leiding van Gerard Slegers. Dit PK stond onder sterke VU-invloed en Slegers zelf was een lid van de partij. De VU was opnieuw de enige partij die zich resoluut achter de eisen van de mijnwerkers schaarde. Er ontstond een wisselwerking tussen het PK dat de acties (staking, betogingen) ter plaatse in handen hield en de VU die de onderhandelingen met de regering, de vakbonden en het Kolendirectorium voerde.⁶⁰ Ook in het parlement was de VU actief. Raskin en Olaerts hielden samen niet minder dan vierentwintig tussenkomsten in de Kamer, dienden drie wetsvoorstellen en één amendement in en stelden zestien parlementaire vragen over de problematiek. Toen de staking op 17 februari 1970 door het PK omwille van de materiële nood van de mijnwerkers beëindigd werd, was de VU ontgoocheld. Maar ze vond de staking toch geen nederlaag omdat de regering toegevingen had moeten doen. De partij richtte net als in 1966 een Noodfonds-Limburg op voor de getroffen mijnwerkers en bracht haar versie van de feiten naar buiten via de brochure *Zwartboek Limburg*. In vergelijking met 'Zwartberg' was er een verschil in aanpak. In 1966 moest de VU haar inzet voor de mijnwerkers nog bewijzen en voerde ze meer acties op straat. Nu ze doorgedrongen was in de arbeiderskringen, kon ze zich meer toeleggen op het parlementaire werk.

Naast de sociaal-economische kwesties stond ook het onderwijs in de belangstelling. Dit valt te verklaren doordat het onderwijs gezien werd als een middel om te komen tot de ontvoogding van Limburg. Het onderwijs vormde een essentieel onderdeel van de algemeen-Nederlandse cultuurpolitiek die de partij voorstond. Bovendien telde de VU heel wat leerkrachten onder haar (kader-)leden. De oprichting van een Limburgse universiteit was de voornaamste zorg. Binnen de VU werd onder voorzitterschap van Cuppens een Kommissie Cultuur en Onderwijs opgericht die de onderwijsproblematiek moest bestuderen en aan de partij advies geven over de in te nemen standpunten en de te voeren acties. De VU eiste een moderne, pluralistische, inter-Limburgse universiteit waar niet alleen kandidaturen ingericht zouden worden en waar men een verantwoorde keuze uit studierichtingen kon aanbieden.⁶¹ Wanneer op 15 april 1971 het wetsontwerp betreffende het Limburgs Universitair Centrum (LUC) werd goedgekeurd, werd dit van de hand gewezen. Het was een klassieke, niet inter-Limburgse universiteit met enkel

60. J. GIJBELS, *De VU [...]*, p. 137.

61. PJC, *Zoals wij het zien. Het standpunt van de VU i.v.m. de vestiging van een universiteit in Limburg*, s.l., 1969. Dit is een brochure die uitgegeven werd door Evrard Raskin, Jozef Olaerts en Rik Vandekerckhove.

kandidaturen voor geneeskunde en wetenschappen. Toch noemde Vandekerckhove in de provincieraad de oprichting van het LUC een historisch moment.⁶²

Reeds in het achtpuntenprogramma van 1967 had men oog voor milieuproblemen. Op het nationaal congres van 1969 lanceerde de VU als eerste partij het milieu als politiek thema.⁶³ In de loop van 1970 spande de VU-Limburg zich in om de ‘dreigende aanslag’ op het leefmilieu tegen te gaan en eiste ze dat de Limburgse rijkdom aan natuur niet langer in gevaar gebracht werd door ordeloze verkavelingen en/of onplanmatige industriële vestigingen. Verder wees ze erop dat de natuur voor de provincie een toeristische troef was en protesteerde ze tegen de aftakeling van de Ten Haagdoornheide – waarrond acties gevoerd werden –, de vervuiling van de Maas en de ordeloze grinduitbatingen in de Maasvallei en het Kempisch Plateau.⁶⁴ Naast de communautaire en sociale gevoeligheden had de partij ook aandacht voor het leefmilieu ontwikkeld.

Het vooral in de beginperiode belangrijke programmapunt amnestie dook in de jaren 1968-1971 terug op. Er werd zoveel mogelijk gestreefd naar gezamenlijke actie met andere verenigingen om het gevoelige thema te ontdoen van eng partijbelang. Er werd een Provinciaal Amnestie-comité opgericht dat allerlei activiteiten organiseerde waaronder een ‘Herdenking van het Limburgs offer voor Vlaanderen’ op 3 oktober 1971.⁶⁵

In 1970 werden verscheidene gemeenten samengevoegd. In opdracht van de partij bestudeerde Raskin deze fusie-operaties.⁶⁶ De VU verzette zich niet tegen fusies maar ze mochten niet willekeurig worden doorgevoerd. Ze moesten gebeuren vanuit de (integraal-federalistische) zorg voor leefbare entiteiten. Door betrokken te zijn op verscheidene terreinen van het maatschappelijk leven bevestigde de VU dat haar federale visie op de samenleving niet beperkt bleef tot louter communautaire aspecten.

62. Parlementaire Documenten, Kamer, 1970-1971, nr. 764/8, 907/2 en 907/5 en Verslagen van de vergaderingen van de Provincieraad, 1971, pp. 363-364.

63. P. MENU, *Congresresoluties [...]*, pp. 97-100.

64. *Wij*, 8 november 1969 en 21 maart 1970.

65. *Wij*, 30 oktober 1971.

66. Papieren Willy Jorissen, E. Raskin, “Nota i.v.m. de fusie van de gemeenten”.

De gemeenteraadsverkiezingen van 1970

De gemeenteraadsverkiezingen van 11 oktober 1970 werden grondig voorbereid. De VU hoopte om op gemeentelijk vlak door te breken. De kandidaat-raadsleden werden op diverse manieren klaargestoomd voor hun taak. Het nationale congres van 26 april 1970 ging door onder het motto 'Leefbare gemeenten in een federaal Vlaanderen' volledig in het teken van de verkiezingen. Er werd een uitvoerig gemeenteprogramma uitgewerkt met heel wat nieuwe ideeën: het was gericht op de democratisering van het gemeentebestuur door meer participatie en inspraak voor de burgers en door een verbetering van de dienstverlening.⁶⁷ In Limburg richtte het Vormingscentrum Lodewijk Dosfel (VCLD) een lessencyclus in over gemeentebestuur.

De VU diende in de gemeenten Genk, Halen, Hasselt, Leopoldsburg, Lommel, Maaseik, Maasmechelen en St.-Truiden onder eigen naam lijsten in.⁶⁸ In achttien gemeenten waren er door de VU gesteunde lijsten en in éénentwintig andere gemeenten waren er lijsten met VU-leden.

Ondanks de sterke toename van het aantal gemeenteraadsleden werd het resultaat, wanneer men het vergeleek met de resultaten van de nationale verkiezingen van 1968, niet zo goed geacht.⁶⁹ De VU beschikte in Limburg nu over vierenzeventig gemeenteraadsleden, waarvan negentien op een VU-lijst waren verkozen. In zes gemeenten zat de partij in het schepencollege en ze leverde twee burgemeesters.⁷⁰ Wel betekende dit een gevoelige uitbreiding van de VU-invloed in de gemeenten.

De gestructureerde uitbouw

Na de electorale doorbraak van 1968 waren de omstandigheden gunstig om de partijstructuren te versterken en meer in de diepte uit te bouwen.

De zomer van 1968 was hiervoor een vruchtbare periode. Niet minder dan zestien

67. P. MENU, *Congresresoluties [...]*, pp. 105-143 en *Wij*, 2 mei 1970.

68. Ook ditmaal waren er richtlijnen gegeven. In gemeenten met minder dan 10.000 inwoners mocht geen VU-lijst ingediend worden. Indien VU'ers opkwamen op een lokale lijst, moesten ze daarvoor de toestemming van het AB vragen en voor een 'kleurlijst' die van het partijbestuur. PRVH, "Beslissingen van de Partijraad i.v.m. de gemeenteraadsverkiezingen", 14 juni 1969.

69. De uitslag werd gesitueerd tussen de uitslagen van de parlementsverkiezingen van 1965 en 1968. E. RASKIN, *Van binnenuit [...]*, pp. 59-61.

70. F. ILSBROUX, *De Volksunie [...]*, pp. 166-170. VU'ers zaten in het schepencollege van Eigenbilzen (met burgemeester Leopold Meisters), Herk-de-Stad, Hoeselt, Millen, Nieuwerkerken, Opglabbeek (met burgemeester Michel Awouters), Schulen en St.-Huibrechts-Lille.

nieuwe afdelingen werden opgericht.⁷¹ In de loop van 1968-1971 kwamen er nog zes bij maar er verdwenen tevens zes afdelingen.⁷² Bijgevolg beschikte de VU-Limburg in de herfst van 1971 over vijfenveertig afdelingen, negentien in Hasselt en zesentwintig in Tongeren-Maaseik.

De organisatie in beide arrondissementen was verschillend. Dit kwam doordat de aanpak van de ABen, die in 1968 en 1971 hernieuwd werden⁷³, niet dezelfde was. In Hasselt was het AB eerder het uitvoerend orgaan van de AR terwijl het AB van Tongeren-Maaseik zelf initiatieven nam.

De occasionele samenwerking van beide arrondissementen werd in 1969 bestemd. Om gezamenlijke, provinciale initiatieven te nemen, de provinciale commissies samen te stellen en de relatie tussen de ABen en de provincieraadsfractie te verzorgen werd een nieuw provinciaal comité opgericht. Dit comité vergaderde in principe maandelijks en bestond uit de leden van de ABen, de parlementsleden en de voorzitter en de secretaris van de provincieraadsfractie.

De nevenorganisaties kenden eveneens uitbreiding.

In 1968 werd een nieuw hoofdstuk aan de partijstatuten toegevoegd waardoor de Volksunie-Jongeren (VUJO) een officiële nevenorganisatie werd. In Limburg waren er reeds in 1957 en 1966 pogingen geweest om de VUJO op te starten maar deze waren mislukt. In 1969 was er opnieuw sprake van een VUJO in het arrondissement Hasselt en twee jaar later ook in Tongeren-Maaseik. In dit laatste arrondissement bestond er twijfel over het nut van een aparte jongerenorganisatie. De jonge VU-leden hadden nu definitief hun plaats in het politieke leven van de partij verworven.

De politieke vormingsinstelling van de VU, het VCLD breidde zijn werking vanaf 1968 uit naar de oostprovincie. Onder voorzitterschap van Cuppens werden lessen-cycli over cultuur, economie, sociale problemen en gemeentebestuur georganiseerd.

De Vlaamse Ziekenkas kende een sterke groei. Op 26 januari 1970 werd de vzw Medische en Sociale Werken van de Vlaamse Ziekenkas-Limburg opgericht. Haar

71. Negen afdelingen in het arrondissement Hasselt: Beverlo, Brustem, Herk-de-Stad, Kuringen, Niel-bij-As, Nieuwerkerken, Schulen, Stevoort en Zonhoven en zeven afdelingen in Tongeren-Maaseik: Gellik, Hamont, Helchteren, Lommel, Mechelen-aan-de-Maas, Overpelt en Peer.

72. De zes nieuwe afdelingen waren: As, Heusden, Lanklaar, Leopoldsburg, Valmeer en Zolder. Vier afdelingen verdwenen: Brustem, Kermt, Lanklaar en Lauw. Twee keer twee afdelingen werden samengevoegd: As en Niel-bij-As door de fusie van beide gemeenten en Eisden en Mechelen-aan-de-Maas.

73. Het AB van Hasselt dat verkozen werd in 1968 bestond uit: voorzitter Ludo Henckaerts, secretaris Vanheusden, Jos Driesen, Jan Martens, Emiel Pals, Georges Minten en Leo Wevers, dat van 1971 uit Henckaerts, Vanheusden, Pals, Vandekerckhove, Ivo Jacobs, Jos Hermans, Gaston Govaerts en Marcel Janssens. Het AB van Tongeren-Maaseik van 1968 bestond uit: voorzitter Plas, secretaris Begas, Cuppens, Wirix, Jaak Gabriëls, Konings en Hardy en dat van 1971 uit: Plas, Gabriëls, Cuppens, secretaris Willy Jorissen, Paul Raskin, Peter Bax en Jaak Tulleners.

opdracht bestond erin de werking van de ziekenkas te bevorderen en haar bekend te maken bij de publieke opinie. Er werden een permanent provinciaal secretariaat te Hasselt en een aantal gewestelijke secretariaaten geopend. In 1971 telde de ziekenkas zo'n 1500 à 2000 leden.⁷⁴

Het sociaal dienstbetoon bleef in Hasselt gebrekkig omdat het daar niet prioritair gesteld werd. In Tongeren-Maaseik daarentegen was het zeer goed uitgebouwd, zoals ook in Aalst het geval was. Vooral Raskin maar ook Hardy hielden de zitdagen, bijgestaan door provincieraadsleden en/of plaatselijke medewerkers. Raskin stelde dat het sociaal dienstbetoon een absolute noodzaak was voor een kleinere partij om aan stemmenwerving te doen in plattelandsgemeenten. De mandatarissen moesten persoonlijk aanspreekbaar zijn en er moest zeker aandacht besteed worden aan de rehabilitatie van repressieslachtoffers.⁷⁵ De zitdagen moesten zo geregeld worden dat er in elk kanton minstens om de veertien dagen één gehouden werd. De streekpers kwam tot ontwikkeling. In de periode 1968-1971 gaven tien afdelingen een eigen blad uit.

Het ledenaantal kende een constante stijging. In Hasselt van 1332 leden in 1968 tot 1891 in 1971 en in Tongeren-Maaseik van 1361 tot 1562. Het aantal abonnementen nam nauwelijks toe en steeg in Hasselt van 488 in 1968 tot 499 drie jaar later en in Tongeren-Maaseik van 568 tot 569.⁷⁶

De VU was de kiesstrijd voor de verkiezingen van 7 november 1971 ingegaan onder het motto 'Maak ons nog sterker'. In haar programma stonden drie punten centraal: het federalisme, het leefmilieu en een behoorlijk inkomen voor vergeten groepen. In Limburg speelde de 'Grote Staking' en de strijd rond Voeren mee.⁷⁷ De VU behoorde met 11,11% en 21 zetels (+1) voor de Kamer en 11,3% en 19 zetels (+5) voor de Senaat tot de overwinnaars van de verkiezingen, maar de winst was niet zo spectaculair als men verwacht had.

De Limburgse VU behield haar twee kamerzetels (Raskin en Olaerts) en haar zetel in de Senaat (Hardy). Voor de Kamer behaalde de partij in Hasselt 18,14% (+0,86%) en in Tongeren-Maaseik 17,21% (+3,02%) en voor de Senaat 19,8% (+3,92%). Het goede resultaat voor de Senaat was te danken aan Slegers, de leider van het PK tijdens de 'Grote Staking', die maar liefst 21.054 voorkeurstemmen achter zijn naam kreeg.⁷⁸ Slegers werd provinciaal geëcoopteerd senator.

74. J. CUPPENS, Gesprek met Jan Kempeneers, in: *Wij*, 23 januari 1971 en PRVH, brief van Vanheusden aan Mik Babylon, 14 februari 1971.

75. PAD, Archief Evrard Raskin, E. Raskin, "Nota over sociaal dienstbetoon", 1968.

76. M. MAES, *De ledenaantallen [...]*, p. 182.

77. L'évolution récente de la VU, in: *Courrier Hebdomadaire du CRISP*, nr. 606, 25 mei 1973 en J. GIJBELS, *De Volksunie [...]*, p. 170.

78. De tweede plaats in de ranglijst werd ingenomen door Raskin met 8534 voorkeurstemmen.

In de provincieraad won de partij een zetel bij zodat ze in totaal twaalf zetels had.⁷⁹ De verkiezingen van 1971 vormden het voorlopig hoogtepunt van de ontwikkeling van de VU in Limburg.

Het profiel van de VU'ers

We hebben getracht om via een sociografisch onderzoek⁸⁰ zicht te krijgen op het profiel van de VU-kaderleden uit de periode 1954-1971.

Uit de analyse van de leeftijdssamenstelling van 76 geselecteerde personen bleek dat het overgrote deel van de VU-leden dertigers waren.⁸¹

Een niet onaanzienlijk deel (11) van deze mensen was geboren buiten Limburg. Hun vestiging in de oostprovincie kon te maken hebben met beroepsredenen maar ook met het blijven van diegenen die als gevolg van de repressie die in de Kempense steenkoolmijnen te werk gesteld werden.⁸²

De latere VU-leden stamden uit relatief grote en katholieke gezinnen.⁸³ In de periode voor 1961 behoorde vader meestal tot de middenklasse. Daarna was hij, voor meer dan de helft van de gevallen, landbouwer of arbeider.

Men volgde het lager en middelbaar onderwijs in een vrije school. Hoger onderwijs was voor 33 van hen weggelegd.⁸⁴

De ambtenarenloopbaan trok hen het meest aan.⁸⁵ Twaalf van deze ambtenaren behoorden tot het onderwijzend personeel. Kopstukken als Jorissen, Degraeve, Colemont, Raskin, Olaerts en Cuppens stonden voor de schoolbanken. Hiermee

79. Naast Vandekerckhove, De Coster, De Cap-Zegers, Plas, Duchateau, Van Hollebeke ook de nieuwelingen Rik Wijnen, Albert Remans, Urbaan Driljeux, Jozef Vanderhallen, Margriet De Roo-Neven en Theo Schoofs.

80. We hebben een vragenlijst naar 76, op basis van wetenschappelijke criteria uitgekozen, personen verstuurd. De verzamelde gegevens werden statistisch verwerkt. De bedoeling van dit opzet was de familiale, socio-economische en politieke achtergrond van de VU'ers, voornamelijk kaderleden, te schetsen. Omwille van het lage, aantal mensen, althans in absolute cijfers uitgedrukt, dat aangeschreven werd, hebben de onderzoeksresultaten een hypothetische waarde. Voor de theorie over de sociografie zijn we voornamelijk te rade gegaan bij B. DE WEVER, *Praktische handleiding voor individuele en collectieve projecten mondelinge geschiedenis*, Antwerpen, 1988.

81. 42 leden werden geboren tussen 1921 en 1940.

82. Interview met René Wenmeekers op 8 februari 1992 te Genk. Zie ook: B. VAN DOORSLAER, *Steenkool [...]*, p. 83.

83. 57 van de ondervraagden noemde zich katholiek. Dat wilde voor de meesten zeggen dat ze minstens elke week naar de mis gingen. Slechts 2 waren vrijzinnig.

84. Bij de studierichtingen was er een lichte voorkeur voor de faculteit rechten aan de KU Leuven.

85. Van de ondervraagden waren er 19 ambtenaar, 16 bediende, 15 zelfstandige en 9 arbeider (voornamelijk mijnwerker).

sloot de VU aan bij een oude traditie in de Vlaamse Beweging.⁸⁶

Drieëntwintig van de leden kwamen uit een gezin waar de vader ook politiek actief was.⁸⁷ Hieruit kunnen we voorzichtig besluiten dat de politieke overtuiging dikwijls van vader op zoon doorgegeven werd. Dit werd bevestigd door het feit dat op de vraag naar de beïnvloeding van de politieke ideeën in Vlaams-nationale richting de familie het hoogst scoorde. De school heeft eveneens een niet te onderschatten rol gespeeld. De oudere generatie had het middelbaar onderwijs in het Frans moeten volgen en was als reactie vlaamsgezind geworden. Voor de jongere generatie waren het bepaalde leerkrachten die hun ideeënwereld vorm gegeven hebben. Ook de toenmalige actualiteit, en daarmee werd de repressie, de Koningskwestie, 'Zwartberg' of 'Leuven Vlaams' bedoeld, heeft deze mensen beïnvloed.

Vermits 3/4 van de aangeschrevenen de oorlog had meegemaakt en de VU lange tijd de naam van 'partij van de zwarten' opgeplakt kreeg, waren we benieuwd naar het waarheidsgehalte van dit brandmerk. Uit het cijfermateriaal konden we afleiden dat 34 mensen⁸⁸ op één of andere manier te maken gehad hebben met de repressie. Ongeveer 1/3 van hen heeft de repressie aan den lijve ondervonden en voor 22 personen heeft dit invloed gehad op hun politieke overtuiging.

Bijna 2/3 sloot zich uit Vlaams-nationale overwegingen aan bij de VU. Anderen zagen, vooral in de tweede helft van de jaren '60, de VU als een alternatief voor de traditionele partijen.

De kaderleden bestempelden hun partij als een centrumpartij met rechtse strekking. Door de sociaal-economische heroriëntering van het programma vanaf de congressen van 1961 en 1962 schoof deze visie iets meer op naar centrum-links.⁸⁹

86. M. HROCH, *Social Preconditions of National Revival in Europe. A comparative Analysis of the Social Composition of Patriot Groups among the Smaller European Nations*, Cambridge, 1985, pp. 114. In dit werk kwam de Praagse professor Miroslav Hroch tot het besluit dat de beginnende Vlaamse Beweging voor een groot deel gedragen werd door leerkrachten.

87. 13 in een Vlaams-nationale partij en 8 in de CVP.

88. Dit aantal lag hoger (25) dan bij de leden die voor 1961 toetraden (9). Dit cijfer lag vermoedelijk in werkelijkheid nog hoger omdat een deel van de betrokkenen hun burgerrechten nog niet terug had en bijgevolg ook geen verantwoordelijke plaats in de VU kon innemen.

89. Plaats van de VU in het politieke spectrum:

voor 1961:	na 1961:
centrum-rechts: 14	centrum-rechts: 8
rechts: 11	centrum-links: 6
extreem-rechts: 4	rechts: 4
centrum-links: 3	
totaal: 32	18

We hebben geen politieke begrippenverklaring aan onze vragenlijst toegevoegd zodat de invulling van de bovenvermelde strekkingen aan de ondervraagden werd overgelaten.

De ondervraagden stelden dat de VU in de eerste plaats een Vlaams-nationale partij was en bijgevolg de politieke structuur van de Belgische staat moest trachten te veranderen.

Op de vraag wat ze als hoofddoel van de partij beschouwden, antwoordden 24 onder hen het zelfbestuur en 23 het federalisme.⁹⁰ Op de derde plaats kwam sociale rechtvaardigheid (9), gevolgd door amnestie (8). De grote meerderheid van deze VU-kaderleden is nadien in de partij actief gebleven.

FRANK ILSBROUX
TOMMELLENSTRAAT 72, B-3500 HASSELT

90.	<i>voor 1961:</i>	<i>na 1961:</i>
	zelfbestuur: 18	zelfbestuur: 6
	federalisme: 12	federalisme: 11

Zelfbestuur – wat ruimer is dan federalisme, want het kan ook confederalisme en Vlaamse onafhankelijkheid omvatten – vond in de beginperiode meer aanhang. Dit valt te verklaren doordat het federalistisch standpunt nog niet was uitgewerkt en zelfbestuur eerder vaag was en dus minder kans op onenigheid met zich mee bracht. Naarmate de federalistische partijen de wind in de zeilen kregen en het federalisme ook uitgewerkt werd, werd dit thema belangrijker geacht.